

Ráðstöfun mjólkur og inn- og útflutningur

ÞRÓUN SÖLU MJÓLKURVARA Á LIÐNUM ÁRUM

Heildarsala mjólkurvara frá aðildarfélögum SAM, mælt í kílóum og lítrum, minnkaði um 0,5% frá árinu 2020 til 2021, eða um 250 tonn. Samdráttur var í sölu fljótandi mjólkurvara (mjólk, sýrðar vörur og rjómi) en sala jókst í vöruflokkunum skyr, viðbit, ostar og duft.

Mestur var samdráttur í sölu Léttmjólkur um 625 tonn en á móti jókst sala G-mjólkur um 303 tonn. Sé horft til sölupróunar í vöruflokkum þá minnkaði sala í flokknum mjólk og sýrðar vörur um 1,2% eða 459 tonn, sú breyting skýrist einkum af minni sölu Léttmjólkur. Sala á rjóma og sýrðum rjóma minnkaði um 59 tonn milli ára (-1,8%). Sala skyr jókst um 114 tonn (4,2%), viðbits um 39 tonn (1,7%), osta um 180 tonn (1,3%) og sala á dufti jókst um 34 tonn (3,0%).

Vöruflokkurinn mjólk og sýrðar vörur inniheldur meðal annars sölu á mjólk til vinnslu í fyrirtækjum sem vinna mjólkurvörur, en eru ótengd Samtökum afurðastöðva í mjólkuriðnaði. Sala mjólkur til vinnslu hjá þessum fyrirtækjum var um 4.830 tonn árið 2021 og jókst um 5,3% milli ára.

Tafla 4. Sala mjólkurvara í lítrum og kg á liðnum árum.

VÖRUFLOKKAR	Sala í ltr og kg					Breyting til 2021	
	2000	2010	2019	2020	2021	frá 2010	frá 2020
Mjólk og sýrðar vörur	46.846.306	46.019.573	38.755.638	38.049.294	37.590.367	-18,3%	-1,2%
Rjómi og sýrður rjómi	2.040.739	2.333.831	3.216.563	3.232.888	3.173.937	36,0%	-1,8%
Skyr og skyrdrykkir	1.875.837	3.023.405	3.000.812	2.739.674	2.853.832	-5,6%	4,2%
Viðbit	1.518.387	1.857.719	2.390.498	2.327.611	2.366.160	27,4%	1,7%
Ostar	3.937.832	5.245.193	6.178.101	5.993.589	6.074.313	15,8%	1,3%
Duft	627.966	702.761	1.173.275	1.144.506	1.178.500	67,7%	3,0%
SAMTALS ALLS	56.847.067	59.182.482	54.723.887	53.487.506	53.237.109	-10,0%	-0,5%

SALA UMREIKNUÐ Í LÍTRA MJÓLKUR MIÐAÐ VIÐ FITU OG PRÓTEIN

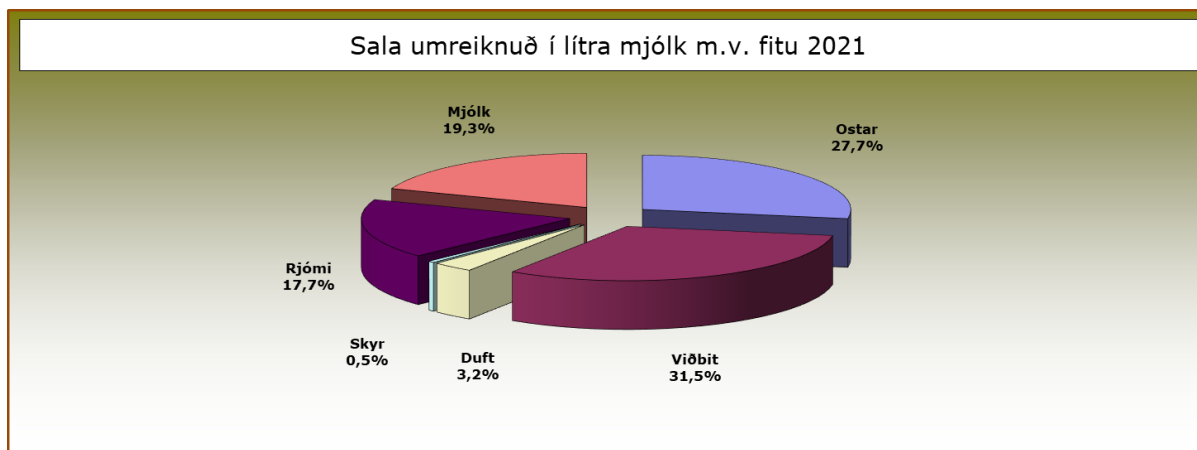
Sala árið 2021 umreiknuð á fitu jókst um 1,06% frá fyrra ári og var 144,3 milljónir lítra. Sala umreiknuð á prótein árið 2021 var 123,6 milljón lítrar og jókst milli ára um 0,96%.

Síðustu níu ár hefur sala á fitugrunni verið meiri en sala á próteingrunni. Af því leiðir að nú þarf um 20,6 milljónum lítra meira af mjólk til að svara eftirspurn eftir fituríkari mjólkurafurðum heldur en þarf til að svara eftirspurn eftir próteinríkari afurðum. Til að tryggja nægt framboð af öllum vörum árið 2021, á fitugrunni, þurftu aðildarfélög SAM þess vegna að kaupa 20,6 milljónum lítrum meira af mjólk heldur en þörf var fyrir vegna innleiddar eftirspurnar eftir vörum, mælt á próteingrunni eingöngu.

Mismun á sölu á fitu- og próteingrunni er ekki hægt að mæta með öðrum leiðum en útflutningi á afurðum úr þeim efnapætti sem minna selst af innanlands. Verð á útflutningsmörkuðum eru lág og skila ekki nægum tekjum til að aðildarfélög SAM geti skilað bændum lögbundnu lágmarksverði fyrir mjólk sem notuð er til framleiðslu á mjólkurvörum sem seldar eru erlendis.

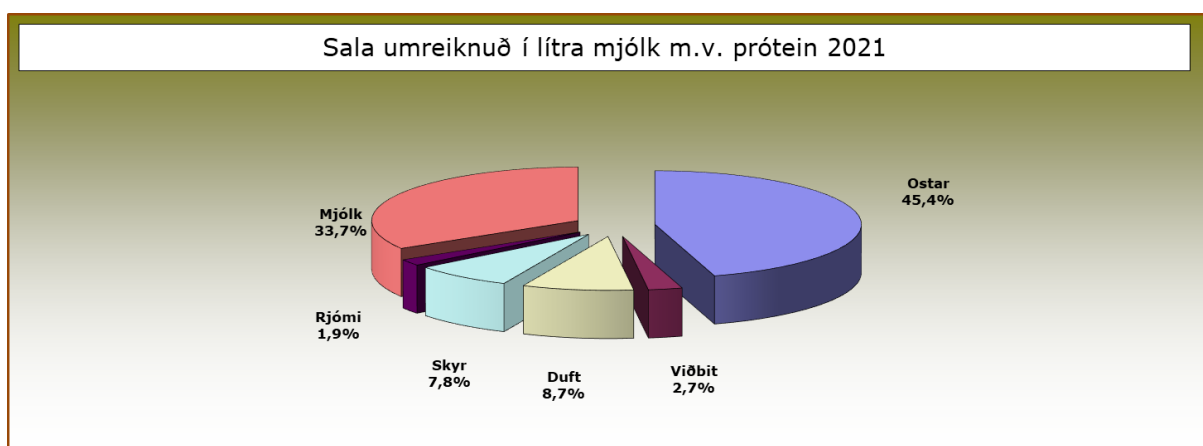
Til að tryggja nægjanlegt framboð allt árið af innlendum mjólkurafurðum og greiðslu á lögbundnu lágmarksverði fyrir mjólk þurfa aðildarfélög SAM þess vegna að bera tap af útflutningi vegna mismunar á eftirspurn á fitu- og próteinhluta. Þann kostnað þurfa önnur fyrirtæki sem framleiða mjólkurafurðir á Íslandi ekki að bera.

Umreiknað á fitu var sala á ferskvörum 37,5% af heildarsölu mjólkurvara árið 2021 og lækkaði um 0,7 prósentustig frá árinu 2020. Heildarhlutur birgðavara (viðbit, ostur og duft) í umreiknaðri sölu miðað við fitu árið 2021 var 62,5%. Breyting milli ára voru innan við eitt prósentustig í öllum vöruflokkum.

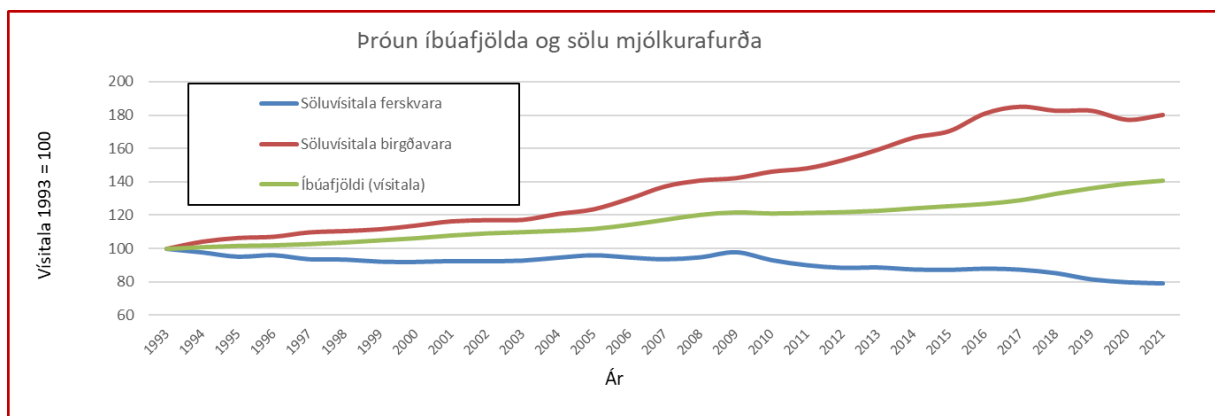
Mynd 6. Hlutfallsleg skipting á sölu mjólkur milli vöruflokka miðað við fitu árið 2021.

Umreiknað á prótein var sala á ferskvörum 2021 nær óbreytt frá fyrra ári, eða 43,3% af heildarsölu mjólkurvara árið 2021 í stað 43,6% árið 2020. Heildarhlutur birgðavara (viðbit, ostur og duft) í sölu miðað við prótein árið 2021 var 56,7%.

Mynd 7. Hlutfallsleg skipting á sölu mjólkur milli vöruflokka miðað við prótein árið 2021

Frá 1993 til 2017 jókst sala á innlendum birgðavörum jafnt og þétt, hvort sem litið er til heildarsölu eða sölu á hvern íbúa. Frá 2017 hefur sala birgðavara haldist nokkuð jöfn þegar horft er til heildarsölu, en þar með lækkað nokkuð á hvern íbúa. Á sama tíma hefur sala ferskvara (mjólk, rjómi, skyr og sýrðar vörur) að mestu staðið í stað eða lækkað hægt. Þegar þróun síðustu 29 ára er skoðuð kemur í ljós að sala birgðavara hefur aukist samtals um 80%, en á sama tíma hefur sala ferskvara minnkað um 21%. Til samanburðar hefur íbúum Íslands fjölgað um 41% á sama tíma. Rétt er að taka fram að til framleiðslu á hverju kíló af birgðavörum þarf marga lítra mjólkur (t.d. þarf um 10 ltr af mjólk í hvert kíló af osti og um 21 lítra af mjólk í hvert kíló af smjöri). Aukin sala birgðavara síðustu 29 ára hefur leitt af sér um 46% aukningu á heildarsölu mjólkur frá íslenskum kúabúum til íslenskra afurðastöðva.

Mynd 8. Próun íbúafjölda og sölu mjólkurafurða á Íslandi 1993-2021

HEILDARSALA UMREIKNUÐ Á FITU OG PRÓTEIN

Vegna mikilla neyslubreytinga hefur hlutfall á milli sölu reiknaða á fitugrunni og próteingrunni breyst mikið síðustu tvo áratugi. Árið 2000 var sala á próteingrunni 8 milljónum lítra meiri en á fitugrunni. Frá þeim tíma hefur sala á fitugrunni aukist um 46% en sala á próteingrunni hefur aðeins aukist um 16%. Árið 2020 er sala á fitugrunni 20,3 milljónum lítra meiri en sala á próteingrunni.

Yfirlit sölu mjólkurafurða reiknað á fitu- og próteingrunn frá árinu 2000 til 2020 er birt í töflu 5 hér á eftir.

Tafla 5. Sala almanaksáranna 2000 til 2020 umreiknuð í lítra mjólk miðað við fitu og prótein.

Ár	Sala umreiknuð í lítra mjólkur		Mismunur a) - b)
	a) m.v. fitu	b) m.v. prótein	
2000	97.973.767	105.980.738	-8.006.971
2001	98.225.242	107.972.717	-9.747.475
2002	96.754.124	106.209.452	-9.455.328
2003	96.755.539	107.391.804	-10.636.265
2004	98.649.788	109.538.183	-10.888.395
2005	100.768.328	112.315.513	-11.547.185
2006	103.870.701	113.207.615	-9.336.914
2007	108.695.040	114.880.974	-6.185.088
2008	112.296.910	117.119.187	-4.822.277
2009	115.578.564	117.667.979	-2.089.415
2010	110.657.216	114.696.290	-4.039.074
2011	111.489.161	113.692.483	-2.203.322
2012	114.143.061	115.455.991	-1.312.930
2013	120.802.939	117.625.945	3.176.994
2014	128.967.850	121.183.320	7.784.530
2015	132.832.674	122.629.610	10.203.064
2016	139.204.556	129.032.673	10.171.883
2017	145.113.569	132.051.453	13.062.116
2018	144.778.867	129.491.804	15.287.063
2019	146.984.651	126.248.446	20.736.205
2020	142.778.851	122.454.533	20.324.318
2021	144.292.096	123.635.536	20.656.560
Breyting frá 2020	1,06%	0,96%	1,6%

SALA DRYKKJARMJÓLKUR

Heildarsala á drykkjarmjólk (nýmjólk, léttmjólk, undanrennu og fjörmjólk) var 21,5 milljónir lítra árið 2021 og minnkaði um 0,9 milljón lítra frá árinu 2020. Sala á drykkjarmjólk hefur minnkað um 10,2 milljónir lítra frá árinu 2010, eða um 32%.

Tafla 6. Þróun sölu drykkjarmjólkur 1995 til 2021.

Vörutegundir	1995	2010	2019	2020	2021	Breyting frá 2010	Breyting frá 2020
Drykkjarmjólk, lítrar	39.742.732	31.734.388	22.567.162	22.400.119	21.498.757	-32%	-4,0%
SAMTALS m.v. fitu	27.309.015	18.782.886	15.529.461	15.424.972	15.100.765	-20%	-2,1%
SAMTALS m.v. prótein	41.334.135	32.850.555	23.667.608	23.649.885	22.625.394	-31%	-4,3%

INNFLUTNINGUR

Innflutningur mjólkurvara var 1.069 tonn árið 2021 og jókst um rúm 137 tonn frá 2020. Innflutningur á ferskum vörum minnkaði um 22 tonn, en innflutningur osta jókst um 143 tonn. Innflutningur osta 2021 var um 13% af sölu innlendra osta, en árið 2020 var innflutningur um 10,8% af sölu innlendra osta á Íslandi. Í magni hefur innflutningur osta aukist um 463 tonn frá árinu 2016, þegar sala innfluttra osta var 5,1% af markaðnum. Hlutfall erlendra osta hefur þannig rúmlega tvöfaldast frá 2016. Þessi breyting skýrir að verulegum hluta af hverju sala innlendra birgðavara hefur að mestu staðið í stað frá 2017, þrátt fyrir stöðuga söluaukningu í 23 ár þar á undan.

Samtök afurðastöðva í mjólkuriðnaði reikna á hverju ári áætlun um hvað mikla mjólk hefur þurft til framleiðslu á innfluttum mjólkurvörum. Á próteingrunni reiknaðist innflutningur árið 2021 rúmar átta milljónir lítra en um 5,8 milljónir lítra á fitugrunni. Innflutningur á próteingrunni jókst um 1,4 milljónir lítra en á fitugrunni jókst innflutningurinn um 977 þús. lítra. Í hlutföllum jókst innflutningur á próteingrunni um 21% en á fitugrunni um 20%.

Tafla 7. Innflutningur mjólkurvara á árunum 1995 til 2021, tonn.

Vöruflokkur	1995	2000	2019	2020	2021	Breyting frá 2000	Breyting frá 2020
Ferskvörur	10	394	287	264	243	-151	-22
Smjör	0	0	5	4	5	5	1
Ostur	42	162	602	645	788	626	143
Duft	0	0	18	19	34	34	15
SAMTALS	52	556	913	931	1.069	513	137

Heimild: Útflutningsskýrslur Hagstofu Íslands og útreikningar SAM.

BRESTIR Í FRAMKVÆMD TOLLAFGREIÐSLU

Um nokkurra ára skeið hafa söludeildir afurðastöðva og SAM fylgst með innflutningi á eftirlíkingum mjólkurafurða, sem framleiddar eru úr öðru hráefni en mjólk. Dæmi um slíkar vörur eru smjörlíki, ostlíki, mjólkurlíki og rjómalíki.

Aukning á innflutningi af ostlíki úr 131 tonni árið 2017 í 300 tonn árið 2019 vakti athygli og snemma árs 2020 sendi söludeild MS umsókn um bindandi álit um tollflokun vöru vegna tveggja vörusýna af innfluttum osti til Tollstjóra. Tollstjóri staðfesti með bindandi álit að vörunar skyldi tollflokka sem ost. Í framhaldinu lét tollstjóri vita að hið formleg bindandi álit yrði endurskoðað eftir ábendingu – en engin endurskoðun barst til MS á hinu bindandi álit um tollflokunina. Í ljós kom hins vegar að ný tollanúmer (tollflokkar), sem virtust sérhannaðir fyrir umrædd vörusýni, voru stofnuð í Tollskrá Íslands vorið 2020. Ísland og flest lönd heims hafa samið um alþjóðlegt kerfi fyrir tollflokun milli landa og þessir nýju tollflokkar voru í andstöðu við þá samninga; eftir ábendingu frá SAM voru þessi nýju tollanúmer felld niður.

Í framhaldinu minnkaði innflutningur af ostlíki (einnig nefnt „jurtastur“) úr 300 tonnum árið 2019 í 216 tonn árið 2020 og 93 tonn árið 2021.

ÚTFLUTNINGUR

Útflutningur mjólkurafurða jókst um 809 tonn milli ára. Útflutningur á osti jókst um 597 tonn, útflutningur á smjöri um 43 tonn og útflutningur á ferskvöru (aðallega skyr) jókst um 180 tonn. Útflutningur á dufti minnkaði um 11 tonn. Útflutningur á osti er nær eingöngu fitulaus ostur sem framleiddur er úr undanrennu. Umreiknað á próteingrunn samsvarar útflutningur um 32 millj. lítra en á fitugrunni reiknast útflutningur um 6,6 millj. lítra.

Allur útflutningur á smjöri er vegna framleiðslu mjólkur umfram greiðslumark, en meirihluti útflutnings á próteingrunni er vegna misvægis í sölu á fitu og próteini innanlands.

Tafla 8. Útflutningur mjólkurvara á árunum 1995 til 2021, tonn.

Vöruflokkur	1995	2000	2019	2020	2021	Breyting frá 2000	Breyting frá 2020
Ferskvörur	0	14	860	842	1.022	1.008	180
Viðbit	89	236	212	237	280	44	43
Ostur	0	0	1.021	698	1.295	1.295	597
Duft	0	106	385	780	769	663	-11
SAMTALS	89	356	2.477	2.557	3.366	3.010	809

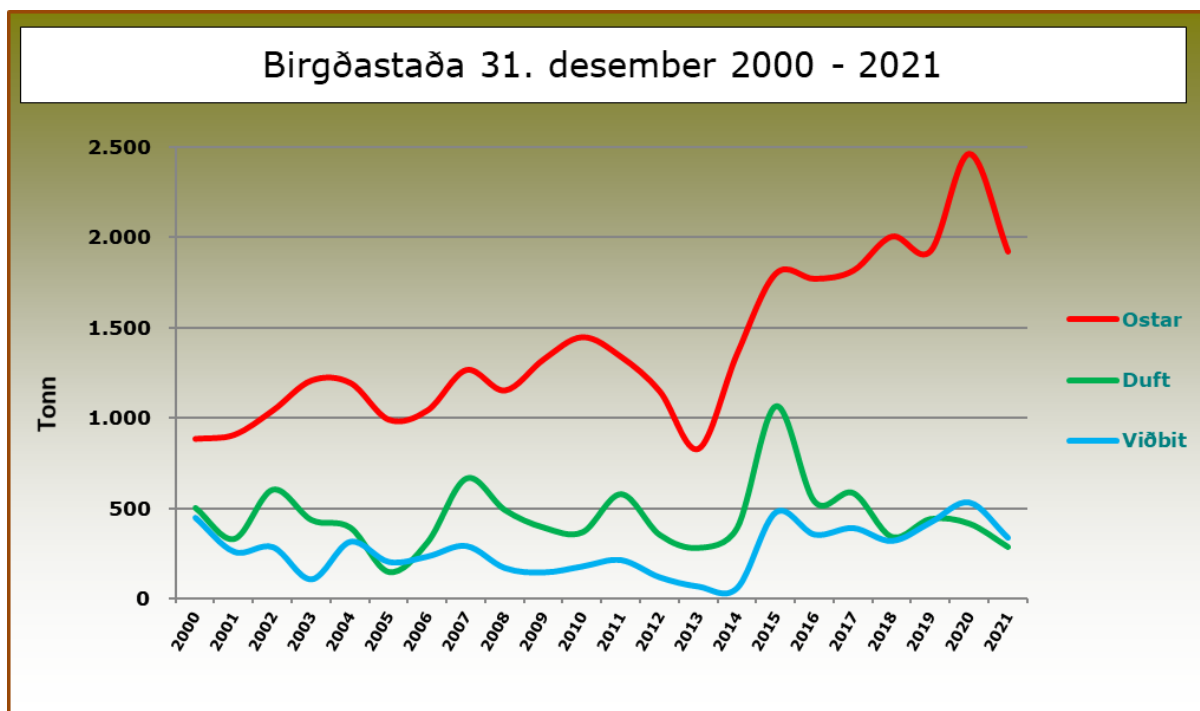
BIRGÐIR VIÐBITS, OSTA OG DUFTS

Birgðir mjólkurvara í landinu minnkuðu um 865 tonn árið 2021. Ostabirgðir lækkuðu um 541 tonn og voru 1.921 tonn í árslok. Duftbirgðir minnkuðu um 130 tonn og voru 285 tonn í árslok. Birgðir af viðbiti voru 337 tonn í árslok 2021 og höfðu lækkað um 195 tonn á árinu.

Birgðir mjólkurvara hjá aðildarfélögum SAM í landinu miðast að jafnaði við að mögulegt sé að tryggja nægt framboð af öllum mjólkurafurðum allt árið, óháð sveiflum í framleiðslu og eftirspurn. Sala á viðbiti er að jafnaði 200 tonn á mánuði og birgðir í árslok 2022 námu því um eins og hálf mánaðar sölu. Sala á dufti er um 100 tonn á mánuði og birgðir nema því tæplega þriggja mánaða sölu.

Sala á osti er um 500 tonn á mánuði og birgðir nema því tæplega fjögurra mánaða sölu. Við mat á birgðum osta er nauðsynlegt að benda á að ostur er „lifandi vara“ og hluti af framleiðsluferli algengustu tegunda osta er geymsla þeirra við ákveðin hitastig í að lágmarki tvo mánuði áður en þeir eru tilbúnir til neyslu. Til að unnt sé að tryggja nægt framboð osta sem eru tilbúnir til neyslu, hverju sinni, eru lágmarks birgðir osta því um 1.500 tonn hverju sinni.

Rétt er að minna á að birgðir osta voru óvenju miklar í lok árs 2020 vegna sölutregðu af völdum heimsfaraldurs Covid-19, sem hafði slæm áhrif á sölu mjólkurafurða milli landa árið 2020.

Mynd 9. Þróun birgðastöðu á viðbiti, ostum og dufti á árunum 2000 til 2021.

SALA, BIRGÐIR OG ÚTFLUTNINGUR MIÐAÐ VIÐ FITU

Lækkun birgða árið 2021 var 19,2% miðað við fitu, eða sem nemur um 5,0 millj. lítrum. Útflutningur nam um 6,5 milljónum lítra á fitugrunni og jókst um 1,5 milljónir lítra frá fyrra ári.

Tafla 9. Framleiðsla og ráðstöfun mjólkur árin 2010 til 2021 umreiknað í lítra af mjólk miðað við fitu.

Ár	Umreiknað í lítra mjólk m.v. fitu					
	Birgðir í upphafi	Innvegin mjólk	Seldar afurðir	Útflutningur	Birgðir í lok	Mismunur
2010	12.766.209	123.178.275	110.657.216	11.111.916	14.255.427	-80.075
2011	14.255.427	124.462.110	111.489.161	11.879.927	15.317.232	31.217
2012	15.317.232	125.092.988	114.143.061	13.547.255	11.636.267	1.083.637
2013	11.636.267	122.913.961	120.802.939	2.048.961	8.390.204	3.308.124
2014	8.560.088	133.513.735	128.967.850	762.410	11.112.828	1.230.735
2015	11.112.828	146.034.433	132.832.674	144.353	22.970.399	1.199.834
2016	22.970.399	150.322.481	139.204.556	11.535.614	20.861.432	1.691.278
2017	21.254.260	151.116.865	145.113.569	3.400.734	22.696.395	1.160.427
2018	22.676.923	152.408.980	144.778.867	7.360.924	22.425.317	520.795
2019	22.425.317	151.838.668	146.984.651	4.944.228	23.187.874	-852.767
2020	22.865.745	151.180.148	142.778.851	5.480.364	26.097.624	-310.946
2021	26.097.624	148.827.748	144.292.096	6.546.735	21.077.503	3.009.038
Breyting frá 2020	14,1 %	-1,6 %	1,1 %	19,5 %	-19,2%	-1.067 %

SALA, BIRGÐIR OG ÚTFLUTNINGUR MIÐAÐ VIÐ PRÓTEIN

Birgðir umreiknaðar í lítra mjólkur miðað við prótein hækkuðu um 8,4 milljónir lítra árið 2021 eða um 23,3%. Útflutningur nam 31,8 milljónum lítra á próteingrunni og hækkaði um 9,2 millj. lítra milli ára.

Tafla 10. Framleiðsla og ráðstöfun mjólkur árin 2010 til 2021 umreiknað í lítra af mjólk miðað við prótein.

Ár	Umreiknað í lítra mjólk m.v. prótein					
	Birgðir í upphafi	Innvegin mjólk	Seldar afurðir	Útflutningur	Birgðir í lok	Mismunur
2010	19.793.402	123.178.275	114.696.290	8.635.410	20.656.645	-1.016.668
2011	20.656.645	124.462.110	113.692.483	10.665.406	21.794.533	-1.033.667
2012	21.794.533	125.092.988	114.455.991	13.504.866	17.366.590	560.074
2013	17.366.590	122.913.961	117.625.945	5.758.562	13.137.335	3.758.709
2014	13.361.308	133.513.735	121.183.320	4.807.970	20.878.743	5.010
2015	20.878.743	146.034.433	122.629.610	9.459.853	33.982.442	841.272
2016	33.982.442	150.322.481	129.032.673	24.077.984	27.359.049	3.835.217
2017	20.008.431	151.116.865	132.051.453	17.002.229	29.366.248	705.366
2018	29.373.231	152.408.980	129.491.804	22.839.883	28.017.046	1.433.478
2019	28.017.046	151.838.668	126.248.446	22.499.704	29.684.595	1.422.969
2020	29.916.732	151.180.148	122.454.533	22.653.329	36.102.322	-113.304
2021	36.102.322	148.827.748	123.635.536	31.814.571	27.677.298	1.802.665
Breyting frá 2020	20,7 %	-1,6 %	1,0 %	40,4 %	-23,3 %	-1.691 %